

Mevrouw de wethouder, Dames en heren, Beste mensen

Introductie

Om maar meteen met de deur in huis te vallen:

Rotterdam doet het goed met het programma cultuurbereik; de “werkende weg” aanpak in Rotterdam is succesvol en voorbeeldstellend. Dat is goed voor de kunst. Dat is goed voor de samenleving. Dat is goed voor de steun van de samenleving voor de kunst. We moeten die winst na 2013 niet uit onze handen laten vallen; integendeel. We moeten gelet op de culturele ontwikkelingen in het algemeen en die in Nederland in het bijzonder, juist een paar tandjes bijzetten. Het zou daarom goed zijn om de fakkel van het Rotterdamse plan in een breder landelijk verband brandend te houden. Ik dacht ik geef U alvast mijn conclusie maar: er staat U tenslotte ter onderbouwing daarvan nog een tamelijk kloek betoog te wachten.

Persoonlijke motivatie

Voor ik aan mijn betoog toekom, eerst nog even dit. Velen van U weten het misschien niet, of niet meer, maar het programma cultuurbereik is ooit verzonnen door Rick van der Ploeg; Staatssecretaris voor Cultuur van 1998 tot 2002. Dat negatieve imago van cultuurpoliticus Rick van der Ploeg is niet terecht kun je twaalf jaar later en een dramatisch verlopen maatschappelijk debat over cultuursubsidies concluderen. Je hoeft het niet met alles wat Rick van der Ploeg beweerde eens te zijn geweest om achteraf vast te stellen dat hij met zijn cultuurvisie de achilleshiel van een te sterk op zichzelf gericht kunstbeleid al vroeg en behoorlijk scherp in de gaten had. En dat hij, zo zal vandaag blijken ook nog behoorlijk goede ideeën had om die kwetsbaarheid te bestrijden. Als ik even voor mijzelf mag spreken; van alle bewindslieden die we hebben meegemaakt heb ik aan de tijd dat Rick van der Ploeg de scepter zwaaide de meeste inspiratie overgehouden. Dat; en het feit dat ik ooit in de Rotterdamse cultuursector ben begonnen en mij door mijn Rotterdamse opvoeding levenslang een Rotterdammer voel; motiveert mij zeer om mijn bijdrage aan de discussie van vandaag te leveren.

Algemene observaties

Zoals beloofd een aantal algemene observaties:

1. Een eerste observatie betreft de wereldwijde veranderingen op het vlak van de culturele diversiteit. Wie het alles absorberende politieke integratiedebat in Nederland volgt, moet wel haast de indruk krijgen dat wij het enige land zijn dat te kampen heeft met de culturele gevolgen van migratie. Alsof ons land door bijzondere aardstralen getroffen is. Maar niets is natuurlijk minder waar. De sterk toegenomen globalisering, de migratie en de pijlsnelle opkomst van niet westerse landen en gebieden maken dat de culturele diversiteit ook in zijn artistieke consequenties overal in de wereld aan de orde is. De gebruikelijke referentiekaders van "westerse" en "niet-westerse" culturen zijn daarbij al geruime tijd behoorlijk aan het schuiven. Wat opvalt is dat in de internationale cultuur de culturele diversiteit eigenlijk vanzelfsprekend geïntegreerd is geraakt. Dit in contrast met Nederland waar nog steeds het beeld overheerst van een overwegend witte cultuur met een overwegend wit publiek waarbinnen de culturele diversiteit zich ophoudt in een soort van geïsoleerde enclave. Dat stemt tot nadenken over de Nederlandse doelgroepgerichte aanpak van het diversiteitsbeleid in het verleden. Een aanpak die Rotterdam bewust heeft losgelaten en het is interessant om te zien dat die aanpak ook tot resultaten leidt.

2. Globalisering heeft in combinatie met andere wereldwijze ontwikkelingen zoals digitalisering, individualisering en commercialisering diep ingrijpende gevolgen gehad voor de productie en communicatie structuren in de culturele sector. Een tweede observatie is dan ook dat de wereld in cultureel opzicht aan de ene kant veel kleiner/ maar aan de andere kant ook weer oneindig veel gedifferentieerder, pluriformer en democratisch toegankelijker is geworden. De cultuurparticipatie is daardoor onherkenbaar veranderd. De vrijheid is totaal. Mensen geven zelf vorm aan hun culturele carrière. Mensen genieten van zowel elitaire als populaire cultuur; kwaliteit en artistieke betekenis zijn zelfs voor doorgewinterde professionals geen eenduidige of absolute begrippen meer; het verschil tussen hoge en lage kunst wordt steeds vager. Het beeld dat zich opdringt, is dat van een zich steeds horizontaler ontwikkelende cultuur die de oude piramide met een kleine elitaire top en een brede basis volledig lijkt te hebben verdrongen. Hoezo cultuurbeleid van de overheid?: Mensen maken hun eigen cultuurbeleid. Sommigen zien in deze ontwikkeling een betreurenswaardige teloorgang van ons cultuurbesef. Die leidt in hun ogen immers tot steeds minder verstand, diepgang en smaak en tot steeds meer commercie en vluchtigheid. Om dit kwaad te bestrijden pleiten zij voor een revival van het verheffingsideaal: het ultieme aanbodbeleid zou je kunnen zeggen. Anderen zoals Alessandro Baricco in het veelbesproken boek *De Barbaren* gaan er vanuit dat deze culturele ontwikkeling de onvermijdelijke overgang inhoudt van een oude naar een nieuwe cultuur; een trendbreuk die we of het leuk vinden of niet, gewoon hebben te accepteren. Want zegt hij: We zijn uiteindelijk allemaal Barbaren. Hoe dan ook; het is met deze enorme ideologische verwarring niet eenvoudig de juiste aanpak te kiezen. Aanbod of vraagbeleid? Kunst als doel of als middel? Toch lijkt dat hier in Rotterdam gelukt te zijn. Die aanpak blijkt uiteindelijk verbluffend eenvoudig. Gaat het niet zoals het moet dan moet het zoals het gaat, lijkt het devies wat leidt tot een meer vraaggerichte aanpak, maar dan zonder in gemakzucht te vervallen; een overdachte aanpak van hoog en laag door elkaar; een aanpak dus die in essentie over maatwerk gaat.

3. Voor een behoorlijk aantal hier aanwezige instellingen is het gemeentelijk subsidie debat onlangs tot een wrange apotheose gekomen. Landelijk is sprake van een zo mogelijk nog veel grotere bezuiniging waardoor bijvoorbeeld 60% van de instellingen die het Fonds Podiumkunsten meerjarig subsidieert na 1 januari 2013 niet meer bij het Fonds terugkeert. Waar ik het afgelopen jaar het meest van geschrokken ben was het debat in de samenleving. Daaruit bleek dat alles wat wij in de cultuur al decennia lang, als algemeen geaccepteerde peilers van het Nederlands cultuurbeleid beschouwen, buiten onze eigen kring eigenlijk geen betekenis of zeggingskracht heeft. Paul Schnabel, directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau merkte ooit eens op : "Het Nederlands cultuurdebat is anders dan het onderwijsdebat geen maatschappelijk debat maar vooral een debat tussen ingewijden". Het bezuinigingsdebat bewees zijn gelijk. Mijn derde observatie is dan ook dat het Nederlands cultuurbeleid te veel over geldverdeling gaat en te weinig over wat kunst voor de samenleving betekent. Die intrinsieke en maatschappelijke dimensie wordt vaak weggedrukt door het gesteggel over het geld. Zo vermoed ik dat de Rotterdamse inspanningen en resultaten op het gebied van het cultuurbereik niet op netvlies van erg veel Rotterdammers staat. Terwijl de subsidieperikelen rondom de Rotterdamse cultuurinstellingen heel wat minder Rotterdammers zal zijn ontgaan. De openlijke strijd om subsidies is niet perse ongezond; maar we doen er verstandig aan iets te bedenken waardoor we de inhoudelijke waarde van de kunst beter over het voetlicht krijgen. Dat ontorechte negatieve beeld van "subsidieslorpers" moeten we kwijt.

4. Mijn vierde en laatste observatie voordat we in Rotterdam belanden is dat we in Nederland ten onrechte denken dat we geen cultuurland zijn. Nederland is helaas geen Duitsland of Frankrijk zeggen we regelmatig zuchtend tegen elkaar : "daar is tenminste nog sprake van "Bildung"; daar wordt cultuur ontzettend breed in de samenleving gewaardeerd ". Of neem het beeld dat ons in het bezuinigingsdebat werd voorgehouden; het beeld van een te zwaar gesubsidieerde cultuur die niet meer dan een kleine goed verdienende elite bereikt die dan ook best wat meer voor hun particuliere vrije tijdsbesteding mag betalen. Dat beeld wordt ook nog eens gevoed door onderzoeken waaruit zou blijken dat cultuurdeelname een onveranderlijke grootheid is en dat alle inspanningen om de cultuurdeelname te vergroten bij voorbaat tot mislukken gedoemd zijn. Groot was dan ook mijn verrassing toen ik onlangs een artikel las van Paul Schnabel directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau waarin hij op basis van concrete cijfers voorrekenet dat als we het Europees gemiddelde voor cultuurparticipatie op 100 stellen; een land als Nederland daar zowel wat bezoek aan kunstinstellingen (130) als wat amateuristische kunstbeoefening betreft (123) ver boven zit. Nederland blijkt samen met Denemarken en Zweden de hoogste cultuurdeelname in Europa te hebben; hoger dus; aanzienlijk hoger zelfs dan de cultuurdeelname in Frankrijk en Duitsland. En bij vier van de zeven onderzochte disciplines, zoals het bespelen van een instrument, acteren, beeldende kunst en schrijven is het aantal beoefenaars in Nederland twee maal zo groot als het Europees gemiddelde. Paul Schnabel concludeert dan ook "dat het actieve Nederlands cultuurbeleid zeker niet zonder resultaat is gebleven". Dat soort nieuws zou ik ook wel eens op de voorpagina van de NRC willen zien staan. En met deze laatste observatie ben ik dan eindelijk in Rotterdam beland.

Rotterdam

Telkens weer valt mij als ex binnenstaander op hoe spectaculair Rotterdam in korte tijd is veranderd. Was vroeger de naoorlogse ruimtelijkheid door al die leegte, wind en gebrek aan intimiteit, soms ontmoedigend en treurigmakend, nu zorgt diezelfde ruimtelijkheid voor een on-Nederlandse stedelijk allure; en voor opwinding en nieuwsgierigheid.

Rotterdam is tegelijk aangenaam karaktervast gebleven. Ik heb het dan even niet over de ronkende clichés zoals de werkstad, de dynamische stad, de moderne stad, de internationale havenstad, of de stad die nooit af is en altijd op weg is Rotterdam te worden. Hoewel ik als geen ander weet dat al deze clichés stuk voor stuk op waarheid berusten. Maar er is nog iets anders wat Rotterdam kenmerkt en dat is de weldadige afwezigheid van modieus narcisme en dikdoenerij. Die doodgewone "gewoonheid" van de vroegere arbeidersstad maakt dat Rotterdam zich met zijn andere hersenhelft regelmatig afvraagt of al die high brow kunst voor een stad als Rotterdam wel zo zaligmakend is. Of het niet een tandje minder "high brow" en wat Rotterdamser kan. De "cohesion" van Jeanne van Heeswijk tegenover de "glamour" van Simon Rattle, zoals dat ooit treffend in een gemeentelijke nota is samengevat. Een typisch Rotterdamse gespletenheid die niet alleen maar sympathiek is maar zo af en toe ook zijn grimmige kant laat zien, hebben we kort geleden dus gemerkt. Dat maakt de vraag of het plan cultuurbereik deze gespletenheid heeft opgelost of verminderd des te dringender. Daarom nu snel naar het plan cultuurbereik; de resultaten en wat we daaruit kunnen leren.

Resultaten

lets meer dan een decennium na de start van het programma Cultuurbereik bezoekt nu 82 procent van de Rotterdammers jaarlijks tenminste één culturele activiteit. Dat is 7 procent meer dan in 2001. Rotterdammers actieve kunstbeoefening is in die tijd met 8 procent tot 42%. De monitoring van het Centrum voor onderzoek en statistiek wijst bovendien uit dat er niet alleen meer /maar ook een daadwerkelijk ander publiek wordt bereikt dan het traditionele hoog opgeleide publiek met een sterke sociaal economische positie. Dat is afgezet tegen de landelijke trend waarin slechts sprake is van een stijging van kunstbezoek en kunstbeoefening van slechts enkele procenten een klinkend en overtuigend resultaat.

Dat is niet vanzelf gegaan.

1. Een eerste belangrijke succesfactor blijkt te zijn dat Rotterdam vanuit veel verschillende invalshoeken tegelijk geïnvesteerd heeft in cultuurbereik. Dan hebben we het natuurlijk over het plan cultuurbereik. Maar ook over het Programma Sociaal waaruit de versterking van lokale cultuurcentra en cultuurscouts, Kosmopolis en Music Matters is betaald. En over het stedelijke Cultuurplan dat voorziet in de structurele subsidies voor de cultuurscouts, de cultuureducatie op school en in vrije tijd zoals die door de SKVR wordt verzorgd en de educatiebudgetten bij culturele instellingen. Tenslotte zijn er nog de cultuurbijdragen van deelgemeenten en diverse incidentele budgetten. Deze brede multidisciplinaire aandacht verraadt de breedheid van de strategie waarmee de stad zich richt op revitalisering van de wijken en de stedelijke vernieuwing.

2. Dat legt meteen een tweede succesfactor bloot en dat is de wijkgerichte aanpak. Niet focussen op allochtone doelgroepen maar op Rotterdammers. Vooral de Rotterdammers in deelgemeenten met de zwakste sociale, economische en culturele positie. Met een goed oog voor alle groepen die doorgaans niet hard lopen voor kunst: jongeren, mensen met lage inkomens, bewoners met niet-westerse achtergrond. En de ouderen, die vaak vergeten dreigen te worden. In die aanpak spelen de Lokale Cultuurcentra en de cultuurscouts een belangrijke rol.

3. Wat opvalt is de grondige en consequente monitoring van binnenuit en van buitenaf waardoor er voortduren goed zicht is verkregen op wat wel en niet werkt. Een derde belangrijke succesfactor lijkt dan ook de pragmatische en resultaatgerichte "no nonsense" aanpak te zijn waarover ik hiervoor al sprak. Als het loont om samen te werken, het eigen gebouw te verlaten en vaste formats te doorbreken dan doen we dat. Werkt het niet dan doen we het weer anders of houden er mee op. Zo blijkt de wijkaanpak lang niet altijd zaligmakend. Een opvallend interessante aanpak is bijvoorbeeld ook Boymans TV waarin het museum niet fysiek maar digitaal de aandacht van de stad afdwingt.

4. De vierde en laatste succesfactor is dus de maatwerk benadering waarin de vraag gaandeweg steeds centraler is komen te staan.. Een aanpak waarin hoge en lage cultuur vrolijk door elkaar lopen zonder dat dit tot gemakzucht of tot een gebrek aan ambitie heeft geleid. Daarvoor staat ook de toenemende betrokkenheid borg van de grote stedelijke cultuurinstellingen bij het programma waardoor de hoge cultuur zich op een unieke manier met de volle breedte van de stedelijke samenleving weet te verbinden en daar ook nieuwe inspiratie aan ontleent. Dan heb ik het bijvoorbeeld over de samenwerking tussen het Chabot Museum en Conny Janssen Danst in het project met jonge voetballers uit Feijenoord en andere wijken. Of het initiatief Cultuurbuur waarin instellingen als het Rotterdams Philharmonisch Orkest, Scapino Ballet en een groot aantal andere gerenommeerde Rotterdamse gezelschappen de wijkpodia bespelen.

Slot

Dames en Heren, tot slot. Het programma cultuurbereik loopt af. Er komt geen vervolg. We stoppen er mee omdat de maatschappelijke verankering van de cultuur in Rotterdam zo langzamerhand op eigen benen moet kunnen staan. Na twaalf jaar een niet onbegrijpelijke gedachte. Toch is daar ook de twijfel of we daarmee niet de jonge aanplant uit de grond trekken voordat het echt wortel heeft geschoten. Juist nu Rotterdam het begin van een oplossing lijkt te hebben gevonden voor de grote cultuurpolitieke uitdagingen van deze tijd. Hoe houden we uit onszelf de fakkel ook na 1 januari 2013 brandend: dat lijkt vandaag de belangrijkste vraag.

Daarom nog even snel het volgende:

De cultuur bevindt zich op een breukvlak. De landelijke basisinfrastructuur fors kleiner; het artistieke landschap daarbuiten schraler; de stedelijke infrastructuur gebutst en aangetast; essentiële schakels in de culturele keten zijn in het gedrang of staan op het punt volledig te verdwijnen. Maar er is ook perspectief. Bijvoorbeeld de wat andere toon die de nieuwe regering aanslaat in het regeerakkoord waarin de tekst over BTW verlaging, cultuurkaart, cultuureducatie en culturele diversiteit de maatschappelijke betekenis en brede toegankelijkheid van de cultuur weer prominent op de voorgrond plaatst. Of de veerkracht van de cultuurinstellingen die hun toekomst steeds meer in eigen hand lijken te nemen. Zij zetten belangrijke stappen vooruit om de kloof met de samenleving kleiner te maken. En tenslotte het nieuwe elan van de steden waarvan de rol door landelijke bezuinigingen een stuk belangrijker is geworden; zij hebben al aangekondigd het landelijk beleid niet af te wachten maar in samenspraak met de culturele instellingen meer gezamenlijke actie te willen nemen. Ik zou zeggen laten we dat dan ook doen. Laten we elkaar zoveel mogelijk helpen, inspireren en motiveren door niet ieder afzonderlijk maar in een breder landelijk verband samen verder te gaan. Laten we bewijzen dat het beste van twee werelden, kwaliteit en een breed publiek niet tegengesteld zijn maar juist heel goed samengaan. Laten we het landelijk cultuurbeleid wat Rotterdamser maken.